مجله علمی پژوهش در حقوق، فقه، فلسفه و الهیات (سال دوم)
شماره۴/ تابستان ۱۳۹۵ / ص۱۰-۱

بررسی تطبیقی مرحله تحت نظر درآیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه

بهرام سالاری [۱]، عباس بابایی خانه سر [۲]

[۱] دانش اموخته کارشناسی ارشدگروه حقوق جزا وجرم شناسی، واحد بندرعباس، دانشگاه ازاد اسلامی، بندرعباس، ایران

[۲] استادیارگروه حقوق جزا وجرم شناسی، واحدتهران شرق، دانشگاه ازاد اسلامی، تهران شرق، ایران

نام و نشانی ایمیل نویسنده مسئول:

عباس بابایی خانه سر

چکیده

مقررات مربوط به تحت‌نظر در حقوق فرانسه در مقایسه با حقوق ایران به تفصیل و با دقت لازم تدوین شده و به وضوح می‌توان گفت که قانون‌گذار ایران در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ اهتمام چندانی به وضعیت فرد در این مرحله نداشته و بسیاری از تضمین‌های لازم را پیش‌بینی نکرده است. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، نوآوری‌های ارزشمندی را پایه‌ریزی کرده و از محاسن آن این است که برای حقوق شخص تحت‌نظر در نظر گرفته و میان فرد بازداشتی و تحت‌نظر قائل به تفکیک شده است اما به نظر می‌رسد تمامی ساز و کارهای قانونی آن‌گونه که در قانون فرانسه وجود دارد مد نظر نبوده و حتی مطابق برخی نظرات قضایی، تحت‌نظر به عنوان یک مرحله در فرایند دادرسی کیفری پذیرفته نشده است. در مقابل، مقنن فرانسوی ضمن پذیرش استثنائاتی،از محاسن آن این است که برای شخص تحت نظر، حقوقی در نظر گرفته است.،به‌ویژه قانون مصوب ۱۴ آوریل ۲۰۱۱، تحولی گسترده را در قوانین مربوط به تحت‌نظر در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه ایجاد نموده است. در این قانون سعی بر آن است تا بسیاری از موضوعات مرتبط با حقوق مظنون، متناسب با شرایط جدید بازنگری شده و به خصوص استثنائات متعددی، متناسب با شدت جرم ارتکابی یا ضرورت‌های تحقیق نسبت به مقررات سابق تدوین شود. پژوهش حاضر، از لحاظ نوع، نظری و کاربردی بوده و از نظر روش، تحلیلی ـ توصیفی می باشد. گردآوری داده ها به صورت کتابخانه ای صورت گرفته که با مطالعهٔ کتاب ها، مقاله ها و بهره گیری از اینترنت و تحلیل و بررسی موضوع ، متن نهایی به زیور طبع آراسته گردیده است.

واژگان کلیدی: حقوق متهم، تحقیقات مقدماتی، قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ ، بازداشت متهم ، تحت نظر

مقدمه

تحقیقات مقدماتی،حساس‌ترین مرحله از فرایند کیفری است؛زیرا اولین مواجهه متهم با دستگاه عدالت کیفری در این مرحله انجام می‌شود و اساس پرونده کیفری در این مرحله شکل می‌گیرد.لذا توجه به اصول دادرسی عادلانه در این مرحله از اهمیت بسیاری برخوردار است.از جمله این‌که این مرحله باید تحت حاکمیت اصل برائت انجام شود،زیرا در این هنگام هنوز مجرمیت شخص محرز نشده است. همچنین تصمین«حق آزاد بودن متهم و امکان سلب این حق در موارد استثنایی»،«اطلاع‌رسانی به متهم و خانواده وی»،«اعلام حق سکوت»،«اعلام حق انتخاب وکیل»و«لزوم معقول بود مدت بازداشت موقت» در زمره مهم‌ترین اصول کلی دادرسی عادلانه حاکم بر مرحله تحقیقات مقدماتی است .در نظام عدالت کیفری ایران،برخی معیارها و ضوابط دادرسی عادلانه،نظیر فرض برائت دارای قدمتی طولانی هستند؛اما برخی دیگر،نظیر لزوم اطلاع‌رسانی به متهم و خانواده وی،اعلام حق سکوت، اعلام حق داشتن وکیل و لزوم معقول بودن مهلت بازداشت چندان مورد توجه مقنن واقع نشده‌اند.یکی از مراحل مهم و اثرگذار در فرایند رسیدگی قضائی، نگهداری مظنونین تحت‌نظر ضابطین دادگستری است که تقریباً در قوانین شکلی اکثر کشورها، پیش‌بینی شده است. مقنن از گنجاندن این مرحله در قانون، به دنبال تأمین اهدافی می‌باشد که زمان و مدت آن متفاوت است. اصل برائت حکم می‌کند مادامیکه مجرمیت افراد به موجب حکم دادگاه صالح احراز نگردید، حقوق و آزادیهای شخصی ایشان محفوظ بماند. حقوق دفاعی و نیز حق برخورداری از دادرسی عادلانه به محض دستیگری مظنون در همان بدو امر، جریان افتاده و لازم‌الرعایه می‌شوند. از طرف دیگر به منظور کسب موفقیت بیشتر در کشف جرایم و برخورد با مجرمین، قوانین کشورهای مختلف در جرایم مشهود اختیارات بسیار وسیعی را در مرحله تحقیقات پلیسی برای ضابطین قائل شده تا ضمن جلوگیری از فرار متهم و متواری شدن وی، نهایتاً میزان موفقیت حکومتها را در کاهش سطح وقوع جرایم افزایش دهد. نتیجه آنکه می‌بایست در نحوه تصویب مقررات فراتقنینی، تقنینی و فروتقنینی به گونه‌ای اقدام کرد که توازن بین اقدامات پلیسی و حقوق دفاعی مظنونین برقرار شود. نظر به اینکه اقدامات ضابطین در مرحله نگهداری تحت‌نظر سنگ اول بنای مرحله دادرسی را تشکیل داده و حسب مورد می‌تواند موجبات احقاق و یا تضییع حقوق طرفین پرونده خصوصاً متهم را فراهم آورد، فلذا همین امر مبین آن است که موضوع تحقیق حاضر از اهمیت و ضرورت وافری برخوردار است.باتوجه به مطالب فوق ، توجه به رویکرد قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در حقوق ایران و لحاظ قانون ۱۴ آوریل۲۰۱۱ فرانسه می تواند به منظور تضمین موقعیت مطلوب شخص تحت نظر(که باتوجه به اصل برائت،همان شخص مظنون می باشد) در فرایند کیفری جامه عمل به خود بپوشد

نگارنده، ضمن انجام این پژوهش، به دنبالِ پاسخ به سؤال های زیر می باشد:

۱. آیا حقوق پیش بینی شده شخص(مظنون) تحت نظر در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب۱۳۹۲وحقوق فرانسه، در همه مراحل رسیدگی به رسمیت شناخته شده است؟

۲. باتوجه به سوال فوق،تخطی وعدم رعایت حقوق پیش بینی شده شخص(مظنون) تحت نظر دارای ضمانت اجرای مطلوب و مؤثر می باشند؟

۳. آیا در تطبیق و مقایسه ،مقررات حمایت از حقوق پیش بینی شده شخص(مظنون) در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب۱۳۹۲، مطابق با مقررات و اسنادبین الملل می باشد؟

با توجه به جنبه های مجهول فوق،قصد داریم در این مقاله، به پاسخ این مجهولات بپردازیم.

۱. حقوق متهم در نظام کیفری ایران

حق دفاع از مقدمترین حقوق انسانی است که موجب تضمین حقوق وآزادی های فردی است. درواقع شناسایی حق دفاع برای افراد جامعه در مقابل تجاوز به حقوق و آزادیهای فردی ضرورتی غیرقابل انکاراست. حفظ نظم ودفاع از حقوق جامعه همه جا ، با حمایت از حقوق متهم محدود و متوازن می گردد و دفاع از منافع جامعه نباید منجربه نادیده گرفتن حقوق متهمان گردد وقتی فردی متهم به ارتکاب جرمی می شود وی درمعرض خطر محرومیت از آزادی و دیگر تحریمات قرار می گیرد.حقوق دفاعی متهم امروزه به عنوان یکی از اصول مهم در محاکمه منصفانه ، در اسناد بین المللی و منطقه‌ای و همچنین قوانین ومقررات کشورها مطرح و مورد حمایت واقع می گرددو حقوقی از جمله فرض بی گناهی (اصل برائت) ،حق سکوت، حق داشتن وکیل مدافع ، ممنوعیت اقرار اجباری و.... برای متهم، در رسیدگی به اتهام وی دریک محاکمه منصفانه تعیین می نمایند. به عبارت دیگر حق دادرسی عادلانه تضمینی است در جهت اطمینان بخشیدن به اینکه افراد به صورت غیرقانونی و ناعادلانه مجازات نمی شوند و حقوق آنان رعایت می گردد. دریک تقسیم بندی کلی ، مراحل دادرسی به مرحله تحقیقات مقدماتی (کشف، تحقیق و تعقیب)، مرحله محاکمه یا دادرسی و مرحله اجرای حکم تقسیم می شود:

۲ ۱ - حقوق متهم در مرحله کشف جرم

کشف جرم عبارت است از اقدام‌هایی که پس از اطلاع از وقوع جرم برای حفظ آثار و دلایل موجود، دستگیری متهم و جلوگیری از فرار وی و نیز جمع‌آوری اطلاعات مربوط به بزه ارتکابی انجام می‌شود. این امر زیر نظر مقام قضایی بر عهده ضابطان دادگستری است. متهم در این مرحله دارای امتیازها و حقوق ذیل است که او را در برابر تعرض پلیس باز می‌دارد:

ـ احضار یا جلب متهم به وسیله احضارنامه یا برگه جلب؛ اصولاً احضار یا جلب متهم به وسیله احضارنامه یا برگه جلب و به موجب دستور مقام قضایی امکان‌پذیر است. اختیارات پلیس در مرحله کشف جرم با تمیز جرایم مشهود و غیرمشهود متفاوت است. بر اساس ماده ۲۴ ق.ا.د.د.ع.ا.ک در جرایم مشهود مأموران پلیس حق دخالت داشته و به جهت حفظ آثار جرم و دستگیری متهم اقدام و متهم را ظرف ۲۴ ساعت نزد مقام قضایی حاضر می‌نمایند.(زراعت،۱۳۸۳، ۶۵)

ـ منع تعقیب و توقیف خودسرانه؛ پس به همان اندازه که دولتها متعهد به احترام به حقوق و آزادی‌های افرادند، مبارزه با مجرمان برای حفظ نظم جامعه نیز از اهم تکالیف حکومتی به شمار می‌رود. اما در تلفیق بین حرمت اشخاص و نظم جامعه باید توجه داشت که آزادی به عنوان حق طبیعی رایج و متداول است و تعرض به نظم جامعه امری استثنایی به شمار می‌رود که در این صورت تعقیب و دستگیری افراد متعرض باید منطقی، توجیه‌پذیر و بر اساس ضوابط قانونی باشد(هاشمی،۱۳۸۳، ۸۸)مطابق با صدر اصل سی و دوم قانون اساسی «هیچ کس را نمی‌توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می‌کند».

شخص توقیف شده با استناد به مواد ۵۷۲ تا ۵۷۵ ق.م. که ضمانت اجرای کیفری توقیف غیرقانونی افراد توسط ضابطان دادگستری یا مأموران نیروی انتظامی است و فرد ممتنع از رسانیدن تظلمات فرد توقیف شده به مقامات ذی‌صلاح می‌باشد، حق شکایت علیه فرد خاطی را دارد.

۲ ۲ - حقوق متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی

یکی از مراحل مهم و سرنوشت ساز دعوای عمومی ، مرحله تحقیقات مقدماتی است . علت اهمیت این مرحله این است که از نظر زمانی ، معمولاً مدت زیادی از تاریخ وقوع جرم تا انجام تحقیقات نگذشته و دلایل و آثار جرم از بین نرفته است ، شهود احتمالی هنوز مشاهدات خود را به خاطر دارند و این احتمال وجود دارد که متهم هنوز متواری نشده یا برای رهایی از مجازات با شرکاء و معاونین خود دست به تبانی نزده باشد . بدین ترتیب تحقیقاتی که در این هنگام صورت می گیرد ، تأثیر زیادی در حفظ و جمع آوری دلایل و تشکیل پرونده ای کامل و آماده برای رسیدگی در دادگاه داشته ، اهمیت اقدام به موقع و سریع مرجع تحقیق در این زمینه انکار ناپذیر است . اما متهم در این مرحله از حقوقی برخوردار است مانند حق داشتن وکیل . پس باید گفت یکی از اصول راهبردی در آ . د . ک حمایت از حقوق افراد است که در آن، حمایت از متهم و حقوق دفاعی وی جایگاه خاصی دارد . متهم که یکی از اصحاب دعوی کیفری می باشد نیازمند استفاده از ابزارهای دفاعی در جهت زدودن برچسب اتهام از خود در برابر ادله و مدارک طرفهای دیگر دعوی یعنی دادستان و شاکی می باشد . این حقوق باید بنحوی تدوین گردد که حمایت حداکثری را از متهم داشته باشد.

در این مرحله، که بنیان پرونده جزایی را تشکیل می‌دهد، سه گروه از اعمال انجام می‌گیرد:

الف ـ جمع‌آوری ادله له و علیه متهم.

ب ـ اقدام‌های لازم برای جلوگیری از فرار یا مخفی شدن متهم از طریق صدور قرار تأمین متناسب.

ج ـ اظهارنظر درباره جرم ارتکابی در قالب یکی از قرارهای منع تعقیب، موقوفی تعقیب یا قرار مجرمیت.

البته در این مرحله نیز باید اصول مربوط به احضار یا جلب متهم و غیره که قبلاً آمد به علاوه موارد زیر رعایت گردد:

الف ـ حق همراهی توسط وکیل دادگستری؛ متهم باید حق داشته باشد که به اتفاق یک وکیل نزد مقام تحقیق‌کننده حاضر شود. تحقیقات باید در حضور وکیل به عمل آید و محرمانه تلقی نشود. در موارد کاملاً استثنایی نیز که بازپرس اخذ پاره‌ای از توضیحات را بدون حضور وکیل ضروری بداند، باید پس از تصویب دادستان اجازه این کار از دادگاه صالح کسب شود. در اولین فرصت مناسب باید این امر بر طرف گردد(شیرازی،۱۳۷۷، ۸۵)

ب ـ اعطای فرصت کافی برای دفاع؛ حق دفاع از طبیعی‌ترین حقوق فردی است؛ لذا در طول مدت تحقیقات مقدماتی و دادرسی و قبل از صدور حکم، باید فرصت کافی به متهم جهت تدارک وسایل دفاعی داده شود. در صورتی که متهم بازداشت شود،امکان تهیه اسناد و مدارک و گفتگو با شهود به وی اعطا شود و در دادگاه نیز از فرصت کافی برای رد اتهام‌های وارده استفاده کند و حق پژوهش‌خواهی و فرجام برای وی تضمین شود و بین تاریخ وقوع بزه و محکومیت قطعی بزهکار باید فاصله‌ای معقول و مناسب وجود داشته باشد.(همان،۸۶)

ج ـ قواعد حاکم بر جمع‌آوری ادله؛ مصونیت زندگی خصوصی متهم از جمله مسائل مهمی است که باید به دقت مورد توجه مقامات قضایی و ضابطان دادگستری قرار گیرد؛ زیرا کوچکترین مسامحه در جمع‌آوری ادله و کشف جرم موجب تضییع حقوق و آزادی‌های اساسی متهم می

شود. امروزه علومی مثل انگشت‌نگاری، اسلحه‌شناسی، تشخیص هویت ژنتیکی و استفاده از کامپیوتر در جهت شناسایی متهم از چنان تحول و پیشرفتی برخوردارند که ضریب اطمینان بالایی را در زمینه کشف دقیق و سریع جرم ایجاد می‌نمایند. باید توجه داشت ضرورت رعایت حقوق دفاعی متهم در مقطع کشف جرم ایجاب می‌نماید که از پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیک غیـراصولی و غیرانسانی استفاده نشود. در واقع مرز استفاده از علوم و فنون جرم‌یابی، حقوق و آزادی‌های متهم است.

۲ ۲ ۱ -حق گرفتن وکیل و وکیل تسخیری

ماده ۱۲۸ جهت هر چه بهتر دفاع شدن از حقوق متهم به او حق گرفتن وکیل داده است.ماده ۱۸۶ این حق را به متهم می دهد که از دادگاه تقاضای وکیل نماید. و در صورتی که دادگاه تشخیص دهد متهم توانایی انتخاب وکیل ندارد، برای او تعیین می کند. در این مورد دادگاه حق الزحمه وکیل را تعیین می کند و آن را از ردیف مربوط به بودجه دادگستری پرداخت می نماید .تبصره ماده مذکور بیان می کند که در مواردی که مجازات قصاص نفس، اعدام، رجم و حبس ابد باشد اگر متهم شخصا وکیل معرفی نکرد تعیین وکیل برای او الزامی است که به این وکیل وکیل تسخیری گفته می شود . اصل علنی بودن محاکمات ماده ۱۸۸ اصل علنی بودن محاکمات را مطرح می کند .مقصود از علنی بودن حق حضور افراد جهت شرکت در جلسه دادگاه است .اصل بر علنی بودن محاکمات است مگر در مواردی محدود که علنی بودن مخل امنیت باشد یا جلسه دادگاه مربوط به اعمال منافی عفت باشد .در همین ماده حق انتشار خبر جلسه دادگاه از طریق رسانه های گروهی قبل از قطعی شدن حکم منع شده است و برای متخلف تعیین مجازات شده است. پس رسانه های گروهی تا زمانی که حکم دادگاه قطعی نشود حق ندارند مراتب را در رسانه ها انعکاس دهند .علنی بودن جلسه دادگاه تا جایی محترم است که حتی اگر متهم یا سایر حضار جلسه دادگاه نظم جلسه را مختل نمایند جلسه تبدیل به جلسه غیر علنی نخواهد شد و قاضی مکلف است به گونه مقتضی نظم دادگاه را دوباره برقرار کند. نه اینکه جلسه را غیر علنی اعلام نماید.

آگاهی یابی از محتویات پرونده:ماده ۱۹۰ به متهم یا وکیل او این امکان را می دهد که پس از تکمیل تحقیقات و پیش از شروع جلسه محاکمه به دفتر دادگاه مراجعه کند و از محتویات پرونده اطلاعات لازم را تحصیل نماید و با دستیابی به این اطلاعات به گونه ای موثرتر بتواند از حقوق خود دفاع کند.صدور رای غیابی و اصل برائت: بر اساس ماده ۲۱۷ آدک در جرایم حق الناسی در صورتی که متهم یا نماینده او در جلسه دادگاه حضور پیدا نکنند و لوایحی نیز تقدیم دادگاه نکنند دادگاه مکلف است که رای غیابی صادر نماید . آنچه از رعایت اصول مربوط به اصل برائت در اینجا دیده می شود وجود حق واخواهی برای متهم است یعنی متهم از تاریخ ابلاغ واقعی ده روز فرصت دارد که نسبت به حکم اعتراض کند و پس از انقضای مهلت واخواهی نیز می تواند مطابق قانون دادگاه های تجدید نظر تقاضای تجدید نظر در رای نماید. علت وضع این قانون و اجازه واخواهی و تجدید نظر به متهم احترام به حق آزادی و برائت کسی است که بنا به هر دلیل در جلسه دادگاه حضور نیافته است. (گلدوزیان،۱۳۸۸، ۵۸)

بنابراین اصل برائت آزادی متهم را قبل از محاکمه و جمع آوری دلایل عادی وی تضمین می نماید و به عنوان یکی از اصول پیشرفته و مهم در دعاوی کیفری شناخته شده است که علاوه بر مقررات بین‌المللی در قوانین کلیه کشورها به ویژه در قوانین اساسی به صور مختلف پیش‌بینی شده است. لذا باید این اصل به نحوی تضمین شود که جلوی تجاوزات خودسرانه مأموران دولت را بگیرد. هرچند برخی مواقع مصالح و منافع ملی و حفظ ثبات و صلح و آرامش مجوز صدور برخی بازداشت‌هاست، اما باید این موارد به نحو دقیق و کاملی در موارد اضطراری ملی و کوتاه مدت صورت پذیرد.(سرکشیکیان،۱۳۷۷، ۴۵)

۲ ۲ ۲ -حق اطلاع از علت احضار و داشتن فرصت حضور؛

به موجب ماده ۱۱۳ قانون یادشده :« در احضارنامه اسم وشهرت احضار شده وتاریخ و علت احضارومحل حضور ونتیجه عدم حضور باید قید شود.

تبصره – درجرائمی که مصلحت اقتضاء نماید ،علت احضار و نتیجه عدم حضور ذکر نخواهد شد.

البته قانونگذار برحق مذکور به خاطر اهمیت و حساسیت برخی از جرایم استثناء قائل گردیده ودرماده ی ۱۱۸ قانون مذکور اجازه ی جلب متهم بدون احضار اولیه را تجویز کرده است این ماده مقرر می دارد:« قاضی می تواند درموارد زیر بدون اینکه بدواً احضاریه فرستاده باشد ، دستور جلب متهم را صادرنماید:

الف) در جرائمی که مجازا ت قانونی آنها قصاص، اعدام و قطع عضو می باشد .

ب) متهمینی که محل اقامت یا شغل و کسب آنها معین نبوده و اقدامات قاضی برای دستیابی به متهم به نتیجه نرسیده باشد».

۲ ۴ ۳ -تفهیم اتهام ؛

هرفردی که دستگیر یا بازداشت می شود باید فوراً از دلایلی که موجب محرومیت از آزادیّت وی شده مطلع شود . هدف اصلی از الزام آگاه کردن این است که فرد بازداشت شده بتواند به اعتباربازداشت ،از لحاظ قانونی اعتراض کند. بنابراین دلایل ارائه شده بایدمشخص بوده و شامل توضیح واضحی از اساس قانونی و واقعی بودن دستگیری یا بازداشت باشد. بعبارتی حق اطلاع متهم از اتهام وارده آن، احترام به حق دفاع او برقراری موازنه میان او ومدعی به حساب می آید، زیرا جهل و عدم اطلاع متهم از اتهام انتسابی ودلایل آن موجب تضییح حق دفاع و آزادی های فردی او می شود(رجبی،۱۳۸۵، ۵۴)

ازاین رو قانونگذار در ماده ی ۲۴ قانون آئین دادرسی دادگاه های عمومی وانقلاب در امور کیفری مقرر می دارد:«... چنانچه در جرایم مشهود بازداشت متهم برای تکمیل تحقیقات ضروری باشد موضوع اتهام باید با ذکر دلایل بلافاصله کتباً به متهم ابلاغ شود وحداکثر تا مدت ۲۴ساعت می توانند متهم را تحت نظر نگهداری نموده و دراولین فرصت باید مراتب را جهت اتخاذ تصمیم قانونی به اطلاع مقام قضایی برسانند...»

اعزام سریع متهم نزد مراجع قضایی کافی نیست، بلکه به موجب اصل ۳۲ قانون اساسی باید پس از حضور متهم در نزد قاضی، موضوع اتهام ودلایل آن به وی به صورت صریح وروشن تفهیم شود . چنان چه قاضی رسیدگی کننده ظرف ۲۴ ساعت به متهم تفهیم اتهام نکند، مستنداً به ماده ۱۲۷ق.آ.د.د.ع وا.ک مرتکب جرم بازداشت غیر قانونی شده است.همچنین درماده ی ۱۲۹ قانون مذکور مقرر گردیده قاضی :«... موضوع اتهام و دلایل آن را به صورت صریح به متهم تفهیم می کند آنگاه شروع به تحقیق می نماید...»

۲ ۴ ۴ -حق سکوت (امتناع ازپاسخ)؛

متهم باید بداند که می تواند به سؤالات پاسخ نگوید و سکوت او نمی تواند عواقب کیفری داشته باشد. این حق خصوصاً در شرایط فقدان وکیل که متهم ناآشنا با قوانین ممکن است اغفال شود یا دچار توهم و تناقض گویی گردد وسیله دفاع از متهم است . تنها حضور وکیل است که می تواند سخن گفتن رابرای متهم موجه سازد. ماده ی ۱۲۹ آئین دادرسی کیفری ایران این حق را به رسمیت شناخته می گوید:«چنانچه متهم از پاسخ دادن امتناع نماید امتناع اودر صورت مجلس قید شود.» گفتنی است اکثر نظام های دادرسی پذیرفته اند که متهم حق دارد آزادانه از قدرت خود برای پاسخگویی یا امتناع از آن استفاده کند به دیگر سخن قوانین کشورها، نیز مقررات صریحی دراین باره پیش بینی کرده اند یا رویه ی قضایی به تدریج چنین حقی رابرای متهم تثبیت نموده است(اردبیای،۱۳۸۸، ۶۵)

۲ ۴ ۵ -حق برخورداری از وکیل؛

اصل ۳۵ قانون اساسی مقرر می دارد:« درهمه ی دادگاه ها طرفین دعوی حق دارند برای خود وکیل انتخاب نمایند واگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند باید برای آنها امکانات تعیین وکیل فراهم گردد».

همچنین ماده ی ۱۲۸ قانون آئین دادرسی دادگاه های عمومی وانقلاب درامور کیفری اصلاحی ۱۳۸۲/۳/۱۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام مقرر می دارد:« متهم می تواند یک نفر وکیل همراه خود داشته باشد، وکیل متهم می تواند بدون مداخله درامر تحقیق پس از خاتمه تحقیقات مطالبی را که برای کشف حقیقت و دفاع یا اجرای قوانین لازم بداند به قاضی اعلام نماید. اظهارات وکیل درصورتجلسه منعکس می شود.

تبصره – درمواردی که موضوع جنبه محرمانه داردیا حضور غیرمتهم به تشخیص قاضی موجب فساد گردد و همچنین درخصوص جرائم علیه امنیت کشور حضور وکیل در مرحله تحقیق با اجازه ی دادگاه خواهد بود.

ماده واحده مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص انتخاب وکیل مصوب۱۳۷۰مقرر می دارد:اصحاب دعوی حق انتخاب وکیل دارند وکلیه دادگاه هایی که به موجب قانون تشکیل می شوند، مکلف به پذیرش وکیل می باشند، ضمانت اجرای این اصل ماده ۵۷۰ مجازات اسلامی است.

۲ ۴ ۶ -ممنوعیت اغفال؛

«مفهوم اغفال این است که مقام تحقیق در ضمن تحقیقات خویش نباید مظنون را فریب دهد وبرای مثال به او بگوید اسنادی را دراختیار دارد درحالی که واقعاً چنین اسنادی نداشته است. اقراری که بدین شکل به دست می آید قابل ترتیب اثر نیست... اغفال یا به تله انداختن ، یک دفاع قانونی است که به موجب آن فرد مظنونی که به وسیله عوامل اجرای قانون به ارتکاب جرم مجبور شده است آزاد می شود . یکی از روشهای متداول در بازجویی ها، اغفال متهم یا بلوف زدن و فریب برای کسب اقرار است . درماده ی ۱۲۹ق.ا.د.ک می گوید:« سؤالات تلقینی یا اغفال یااکراه واجبار متهم ممنوع است». سؤالات دیکته شده ممنوع ،ذکر سؤالات مبهم و کلی برای به اشتباه انداختن و فریب دادن متهم ویا سؤالات دیکته شده و تلقینی ممنوع است ومتهم نباید به هر سوالی که چنین خصوصیاتی داشته باشد پاسخ گوید گرچه متهم ناآشنا باقوانین به دام این سؤالات می افتد اما بازجو حق طرح چنین سؤالاتی راندارد . طبق ماده ی ۱۲۹ ق.ا.د.ک «سؤالات باید مفید و روشن باشد . سؤالات تلقینی یا اغفال واکراه و اجبار متهم ممنوع است».

۲ ۴ ۷ -ممنوعیت شکنجه برای اخذ اقرار؛

در طول تاریخ افرادی بوده‌اند که با اصالت بخشیدن به اجتماع و منفعت جمع و مصالح حکومت، حقوق و آزادی‌های فردی را به دست فراموشی سپرده‌اند. از این رو هنگامی که تعارضی میان منافع دولت از جمله حفظ آن با مصالح انسانی مانند احترام به حقوق و آزادی‌های فردی پیش می‌آید، از انکار این حقوق و فدا کردن آن هیچ ابایی ندارند. شیوه حل این تعارض زمانی نگران‌کننده است که مسأله شکنجه به میان می‌آید. هدف از بازجویی متهم، کشف حقیقت است ونه تحمیل خواسته های خودبر متهم، لذا بازجو یا قاضی باید باطرح سؤالات مفید و روشن حقیقت را کشف کند واز توسل به روش‌های خلاف قاعده و قانون دراین مورد پرهیز کند. در فقه امامیه و نظرفقها ، درشرایط اقرار کننده آمده است که اقرار کننده باید عاقل ، قاصد، مختارباشد ، بنابراین اقرار مجنون و مکره به واسطه التزام به حدیث رفع فاقد اعتبار شرعی است.(شهید ثانی،۱۴۱۰ه.ق، ۵۴)

به موجب اصل ۳۸ ق.ا.ج.ا.ا «هر گونه شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است و اجبار شخص به شهادت، اقرار یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است».

همچنین شیوه هایی از قبیل طولانی نمودن امر بازجویی و خسته کردن متهم بدون اینکه بین بازجویی به متهم فرصت تمدد اعصاب و استراحت داده شود، شکنجه روحی است واقرار حاصله از آن فاقد ارزش قضایی و قانونی است.علاوه بر هر گونه اذیت یا آزار بدنی فرد که اعلای شکنجه می‌باشد، انجام هر اقدامی که عرفاً اعمال فشار روانی بر زندانی تلقی شود، نیز می‌تواند از مصادیق شکنجه باشد، هم چون نگهداری زندانی به صورت انفرادی یا نگهداری بیش از یک نفر در سلول انفرادی، چشم‌بند زدن به زندانی در محیط زندان و یا بازداشتگاه، بی‌خوابی دادن به زندانی و بازجویی در شب، فحاشی، به کار بردن کلمات رکیک، فشار روانی به زندانی از طریق اعمال فشار به اعضای خانواده زندانی، ممانعت از ملاقات متهم با وکیل و ممانعت از انجام فرایض مذهبی که تماماً نقض حقوق و آزادی‌های انسانی می‌باشد. تزریق انواع مواد مخدر و خواب‌آور به بدن متهم که موجب می‌شود وی مکنونات قلبی خود را بدون اراده بیان نماید نیز از انواع شکنجه و ممنوع است(سرشار، ۱۳۹۰، ۵۴)اصل ۳۸ ق.ا.ج.ا.ا این امر را به خوبی مورد التفات قرار داده است. هیچ فرد متهمی به جرم کیفری نباید مجبور به اقرار یا شهادت علیه خود شود واین حق ممنوعیت اقرارهای اجباری در هردو مرحله قبل و بعد از محاکمه لازم الرعایه است.

۲ ۴ ۸ -منع مداخله خودسرانه در مسکن، زندگی خصوصی، مراسلات؛

در قوانین ایران بر ضرورت احترام به حریم خصوصی تأکید شده که از جمله می‌توان به ماده ۵۸۲ ق.م.ا اشاره نمود که بازرسی و نرساندن نامه‌ها و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات، تلگراف و تلکس، سانسور و عدم مخابره آنها و استراق سمع و هر گونه تجسس را ممنوع کرده، مگر آنکه به حکم قانون صورت گیرد.

۲ ۴ ۹ -صدور قرار تأمین متناسب با اتهام و وضعیت متهم؛

از جمله مهمترین اقدامات مقام قضایی در مرحله تحقیقات مقدماتی صدور قرار تأمین می‌باشد که درماده ۱۳۲ ق.آ. د.ک عبارتند: از التزام به حضور با قول شرف؛ التزام به حضور با تعیین وجه التزام؛ اخذ کفیل با تعیین وجه الکفاله؛ اخذ وثیقه؛ بازداشت موقت.

قرار بازداشت موقت مهمترین و شدیدترین اقدام تأمینی نسبت به آزادی‌های فردی است که در مدت تحقیقات مقدماتی و گاه تا پایان رسیدگی به شرطی که کمتر از حداقل حبس باشد، ادامه می‌یابد و اقدامی مغایر با اصل برائت است (ماده ۳۴۴ آ.د.ک)، چرا که زندان جایگاه مجرمان محکومیت‌یافته است. از معایب این قرار تأمین می‌توان به سلب آزادی فرد، ایراد ضرر و زیان مادی و معنوی به متهم، از دست دادن شغل و از هم گسیختگی خانواده وی اشاره نمود. در حقوق ایران بر اساس مواد ۱۳۰ ق.آ.د.ک و ۳۶ آیین‌نامه دادسراها و دادگاه‌های ویژه روحانیت در صورت تخلف بازپرس از این شرایط وی قابل تعقیب انتظامی و محکومیت از درجه ۴ به بالا خواهد بود. با توجه به اهمیت بازداشت موقت که نوعی سلب آزادی است، رعایت شرایـطی الزامی است که باید در متن قوانین آیین دادرسی مورد تقنین قرار گیرد که از آن جمله موارد زیر بیان می‌گردد:

در صدور قرار بازداشت موقت باید نظر موافق دادستان کسب گردد و در صورت اختلاف نظر بین دادستان و بازپرس، باید دادگاه صالح حل اختلاف نماید. قرار بازداشت متهم و حق اعتراض به آن باید به وی ابلاغ گردد و دفتر مخصوصی جهت ثبت مشخصات افراد بازداشت‌شده و تاریخ شروع بازداشت آنان باید در بازداشتگاه موجود باشد. این مدت باید در صورت محکومیت وی به زندان در رابطه با همان جرم در ایام محکومیت احتساب گردد. متهم حق دارد از قرار صادر شده شکایت کند و این حق باید در متن قرار تصریح گردد. هر زمان علت توقیف، زایل شود باید از توقیف رفع اثر گردد. متهم نیز حق دارد از مقام قضایی تقاضا کند تا در صورت رفع علت بازداشت، قرار آزادی او را صادر نماید. اگر بازپرس قرار منع تعقیب صادر نماید یا دادگاه او را تبرئه کند، در ضمن همان قرار یا حکم قرار تأمین الغاء می‌شود. اینکه متهم در بازداشت است، برای تسریع در دادرسی و حفظ حقوق وی باید در کیفرخواست دادستان قید و تصریح گردد.

۲ ۴ ۱۰ لزوم تشکیل پرونده شخصیتی متهم

ازجمله وجوه افتراق جرم‌شناسی از حقوق جزا، توجه جرم‌شناسی به علت یا علل ارتکابی جرم و نیز انگیزه مرتکب و شخصیت وی از جهات مختلف است و این در حالی است که حقوق جزا محور اصلی مجرمیت مرتکب را در بررسی عمل مادی ارتکابی و احراز سوءنیت (قصد یا خطای) وی قرار می‌دهد. از سوی دیگر، در حقوق جزا اصولا انگیزه مرتکب در تحقق جرم نقشی ندارد مگر در موارد استثنایی. بدون‌تردید در نظام‌های کیفری پیشرفته، عواملی چون انگیزه، شخصیت مجرم، شیوه ارتکاب جرم، گستره نقض وظیفه و نتایج زیانبار آن در تعیین مجازات مورد توجه قرار می‌گیرد تا ضمن عدالت جزایی بر مبنای فردی کردن مجازات در حدود قانون، حقوق جامعه نیز حفظ شود.

در قانون جدید مجازات اسلامی ضمن ایجاد محدودیت برای قضات در تعیین مجازات سلیقه‌ای و الزام آنان به رعایت قانون در صدور حکم مجازات، توجه به برخی از جنبه‌های جرم‌شناختی به‌منظور عادلانه کردن مجازات‌های تعزیری (با رعایت حقوق فرد و جامعه) مورد توجه قرار گرفته است. ماده ۱۸ قانون جدید با تصریح به اینکه اعمال مجازات تعزیری، نوع، مقدار، کیفیت اجرا و دیگر مقررات مربوطه باید «به موجب قانون» باشد در قسمت اخیر ماده مرقوم، به نحو الزامی می‌گوید: «...دادگاه در صدور حکم تعزیری، با رعایت مقررات قانونی، موارد زیر را مورد توجه قرار می‌دهد:

الف – انگیزه مرتکب و وضعیت ذهنی و روانی وی حین ارتکاب جرم.

ب – شیوه ارتکاب جرم، گستره نقض وظیفه و نتایج زیانبار آن.

ج – اقدامات مرتکب پس از ارتکاب جرم.

ت – سوابق و وضعیت فردی، خانوادگی و اجتماعی مرتکب و تاثیر تعزیر بر وی.

قاضی جزایی باید با توجه به الزامی بودن بررسی و احراز و تعیین جهات فوق، برای هر متهم «پرونده شخصیتی» تشکیل دهد. از این‌رو اصلح است در این زمینه شیوه‌نامه‌ای تهیه و به قضات محاکم جزایی ابلاغ شود.(شهروز،۱۳۹۲، ۲۵)

۲ ۴ ۱۱ آخرین دفاع از متهم

از مباحث مورد اختلاف بین حقوقدانان و قضات، حق متهم برای بیان آخرین دفاع و تکلیف یا عدم تکلیف به اخذ آن از سوی قضات می باشد. عده ای فقط در مواردی خاص اخذ آخرین دفاع را تکلیف دادگاه دانسته اند و حتی به اینکه آیا بیان آخرین دفاع حق متهم است یا خیر، اشاره ای نکرده اند. ولی به نظر می رسد که اخذ آخرین دفاع از تکالیف دادسراها و دادگاه ها (قضات) و بیان آن از حقوق متهم است؛ چرا که وقتی که جرمی به متهم نسبت داده شده و حیثیت اجتماعی او مورد خدشه واقع می شود، نظام قضایی کشور بایستی به متهم حساسیت بیشتری از خود نشان دهد و رعایت کلیه حقوق متهم را به موجب قوانین و راهکارهای قضایی سرلوحه تکالیف خود قرار دهد تا حقوق متهم به درستی تامین شود. ضمن آنکه اصل برائت نیز که به نفع متهم است چنین اقتضائاتی دارد. بنابراین یکی از حقوق اساسی متهم، اخذ آخرین دفاع از متهم است که در دو مرحله ،تحقیقات مقدماتی و دادرسی بعمل می آید. همچنین اخذ آخرین از تکالیف مقام قضایی است وعدم اعمال آن صرف نظر از تخلف انتظامی ،از موارد نقض رای است.در آخرین دفاع ،متهم اظهاراتی را در خصوص برائت خویش اعلام می نماید وچنانچه موثر باشد مقام قضایی مکلف به رسیدگی به آن است.(بند ک ماده ۳ ق.ت.د.ع.ا :ماده ۱۹۳ ق.آ.د.ک)

۲ ۴ ۱۲ - اظهار نظر نهایی

اظهار نظر نهایی که از طریق صدور قرار نهایی صورت می‌گیرد، پایان تحقیقات مقدماتی را نشان می‌دهد و در قالب قرار موقوفی تعقیب، منع تعقیب و قرار مجرمیت تجلی می‌یابد. در راستای حفظ حقوق شاکی خصوصی باید قرارهای موقوفی و منع تعقیب قابل تجدیدنظر باشد که این امر در بند ن ماده سه ق. ت.د.ع.ا به درستی لحاظ شده است. مضافاً اینکه کلیه احکام مزبور باید مستدل و موجه باشند

۲. قواعد ناظر بر مرحله تحت نظر،در فرآیند دادرسی ایران و فرانسه

۳ ۱ - حقوق شخص تحت نظر در حقوق فرانسه و ایران

۳ ۱ ۱ -حق اطلاع از موضوع اتهام

حق اطلاع از موضوع اتهام به‌عنوان یکی از حقوق اساسی متهم در نظام کیفری ایران از جمله قانون اساسی و قانون آیین دادرسی کیفری مورد توجه قرار گرفته است و پلیس را مکلف نموده که در صورت ضرورتِ تحت‌نظر قرار دادن متهم باید اتهام وی تفهیم و ابلاغ شود و این امر باید قبل از تحت‌نظر قرار دادن وی صورت گیرد تا فرد قبل از سلب نوعی آزادی از او در جریان علت تحت‌نظر قرارگرفتن خود قرار گیرد

۳ ۱ ۲ -حق اطلاع به نزدیکان

اجازه دادن ضابطین دادگستری به متهم جهت ارتباط و تماس با خانواده و بستگان خویش از حقوق اولیه شخص تحت‌نظر است که فرد می‌تواند نزدیکان و آشنایان خود را از جریان تحت‌نظر قراردادن خویش آگاه سازد. اقدامات و تعیین الزامات قانونی جهت مطلع کردن خانواده شخص از تحت‌نظر بودن وی در آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸ اشاره نشده است و همواره اطلاع دیگری از دستگیری،

تهدیدی برای دادرسی صحیح تلقی شده و متأسفانه قانونگذار ما هم به سختی نهایتاً در سال ۱۳۸۳ با تصویب قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، این حق را به رسمیت شناخت. بند «۵» این قانون مقرر می‌دارد: «اصل منع دستگیری و بازداشت افراد ایجاب می‌نماید که در موارد ضروری نیز به حکم و ترتیبی باشد که در قانون معین گردیده است و ظرف مهلت مقرره پرونده به مراجع صالح قضایی ارسال شود و خانواده دستگیرشدگان در جریان قرار گیرند.» بدیهی است تصدیق حق اطلاع خانواده‌ی دستگیرشدگان از دستگیری مظنون یا متهم، قابل تقدیر و لیکن به شدت ناکافی است.

۳ ـ ۳ ـ۴ ـحق سکوت

حق سکوت، از دیگر حقوق دفاعی شخص تحت‌نظر، از آثار حاصله از اصل برائت است که متهم باید قبل از تحت‌نظر قرار گرفتن و یا انجام تحقیقات و بازجویی‌های اولیه از این حق مطلع گردد.

این حق از پربحث‌ترین حقوق دفاعی متهم است. مسئله این است که آیا متهم حق دارد از پاسخ به پرسش‌های مقامات صلاحیتدار از جمله ضابط دادگستری در ضمن بازجویی خودداری کند؟ آیا سکوت به معنی انکار است؟ آیا می‌توان این سکوت را به ضرر متهم تفسیر نمود؟

در حقوق ایران نیز به شرح فوق با عنایت به قسمت اخیر ماده ۱۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری پذیرفته شده است.

«متهم حق سکوت دارد. وادار کردن متهم به پاسخ و یا اینکه چگونه پاسخ بدهد یا ندهد ممنوع و تخلف محسوب می‌شود. تنها کاری که در این بخش می‌توان کرد، فقط ثبت (سکوت متهم) در صورت‌مجلس می‌باشد.»(گلدوست جویباری،۱۳۹۰، ۵۶) ، که البته این امر هیچگونه عواقبی برای متهم از دیدگاه مقنن ندارد، هر چند برخی موارد مشاهده می‌شود که از اقدام متهم در، در اختیار کردن (سکوت) برعلیه متهم استفاده می‌شود و این امر خلاف اصول دادرسی منصفانه است زیرا «سکوت بدون همراهی قرینه متناسب، نمی‌تواند کاشف از قصد و رضا باشد، لذا از سکوت هیچ مدلولی را نمی‌توان استنباط کرد و بنابراین نه دلالت بر قبول می‌کند و نه اجازه.»

حق سکوت متهم یکی از ویژگی‌های برجسته قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ است و به موجب این قانون متهم "می‌تواند" صحبت نکند و سکوت اختیار کند و تقاضای حضور وکیلش را داشته باشد. این موضوع برای اولین بار است که در قانون به صراحت آمده است

۳ ـ ۴ ـحق معاینه پزشک

یکی از حقوق دیگر متهم این است که قبل از تحت‌نظر قرار گرفتن مورد معاینه قرار گیرد تا از ایجاد برخی محدودیت‌ها و مشکلات احتمالی در آینده جلوگیری شود. اینکه برخورداری از این حق برای متهم تحت‌نظر در قوانین فعلی مورد اشاره قرار گرفته است یا خیر؟باید گفت در حال حاضر در قوانین لازم‌الاجرا هیچگونه تصریح روشنی در این باب به جهت ایجاد تکلیف برای ضابطین دادگستری و پلیس وجود ندارد و فقط می‌توان از اصول کلی قانون اساسی این حق را از سوی قانونگذار استخراج کرد، زیرا اصل ۲۹ قانون اساسی نیاز به خدمات بهداشتی و پزشکی به‌عنوان حق همگانی شمرده است و یکی از اقشار جامعه هم متهم تحت‌نظر است که باید این حق را برای وی ملحوظ داشت و تمام افراد ملت باید

از تأمین اجتماعی که خدمات پزشکی نیز از مصادیق آن است برخوردار باشد لازم به ذکر است حقِ بر معاینه توسط پزشک در حقوق ایران در صورت نیاز فرد و به صورت اختیاری است.

۳ ـ ۵ ـحق داشتن مترجم

هر شخصی که تحت‌نظر قرار می‌گیرد و نمی‌تواند به زبانی که مقامات اعم از پلیس، ضابطین دادگستری و قاضی با آن صحبت می‌کنند، تکلم نماید و یا آن را نمی‌فهمد، حق دارد از یاری مترجم در طول مراحل پس از بازداشت به‌صورت مجانی برخوردار گردد و همچنین حق دارد اسناد و مدارک او ترجمه شود. در ماده ۲۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ آمده است: «در صورتی که شاکی و مدعی خصوصی یا متهم یا شهود، فارسی ندانند دادگاه دو نفر را برای ترجمه تعیین می‌کند، مترجم باید مورد وثوق دادگاه باشد و متعهد باشد که همه اظهارات را به‌طور صحیح و بدون تغییر ترجمه نماید.» ماده مذکور به حق داشتن مترجم در دادگاه صراحت دارد ولی زمانی این امر برای دادگاه ضرورت دارد بی‌تردید در مرحله تحقیقات مقدماتی که زیر بنای تشکیل پرونده قضایی برای دادگاه است نیز ضروری است و همچنین ماده ۲۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ بیان می‌دارد: «متهم و مدعی خصوصی می‌توانند مترجم را رد نمایند، ولی رد مترجم باید مدلل باشد، رد یا قبول مترجم به نظر دادگاه است و نظر دادگاه قطعی می‌باشد. موارد رد مترجم همان جهات عدم پذیرش شاهد است.»

۳ ـ ۶ ـحق داشتن وکیل

اصل دادرسی عادلانه و منصفانه حکم می‌کند که شخص تحت‌نظر از داشتن وکیل بهره‌مند باشد. داشتن وکیل تضمین‌کننده حق دفاع وی محسوب می‌شود.

اصل ۳۵ قانون اساسی این حق را به رسمیت شناخته و مقرر داشته است: «در همه دادگاه‌ها، طرفین دعوا حق دارند برای خود وکیل انتخاب نمایند و اگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند، برای آنها امکانات تعیین وکیل فراهم گردد.» این اصل اطلاق دارد و به هیچ تفسیری برای بیان اینکه وکیل در کدام یک از مراحل باید حضور داشته باشد، نیازی نیست.

۳. نتیجه گیری و پیشنهادات

هر چند تا قبل از تصویب قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۱۳۹۲، نظام دادرسی ایران، به ویژه در مرحله تحقیقات مقدماتی، همسو با نظام های دادرسی تفتیشی بود، ولی با ابداعات قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، به ویژه در زمینه ارتقای حقوق دفاعی متهم، این امر تغییر یافته است. پیش بینی موازینی مانند مطلع ساختن خویشاوندان، حق معاینه پزشکی و حق مطلع شدن از حقوق دفاعی از مهمترین ابداعات این قانون است. پیش بینی حق سکوت و الزام کارگزاران نظام عدالت کیفری به تفهیم این حق ، پیش بینی ضمانت اجرا برای شکنجه روحی، تعیین ترتیبات ثبت و ضبط بازجویی، تاکید مجدد بر ممنوعیت اغفال و فریب و معتبر نشناختن ادله ای که با نقض موازین دادرسی اخذ شده اند، از مهمترین تدابیر است.قانون ۱۴ آوریل ۲۰۱۱، تحولی گسترده را در قوانین مربوط به تحت‌نظر در قوانین آیین دادرسی کیفری فرانسه ایجاد نموده است. در این قانون سعی بر آن است تا بسیاری از موضوعات مرتبط با حقوق مظنون، متناسب با شرایط جدید بازنگری شده و به خصوص استثنائات متعددی، متناسب با شدت جرم ارتکابی یا ضرورت‌های تحقیق نسبت به مقررات سابق تدوین شود. تصویب قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳، نشان از تلاش قانونگذار ایران برای رفع خلاءهای قانونی موجود درباره وضعیت و سرنوشت متهم بازداشتی است. بندهایی از ماده واحده این قانون به موضوع وضعیت شخص تحت‌نظر می‌پردازد. قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در مقایسه با آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸، تحولات و ابداعات مهمی را درباره مرحله تحت‌نظر ایجاد نموده است. چنین به نظر می‌رسد که قانونگذار در آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸، این مدت را نه به عنوان یک مرحله دادرسی کیفری، بلکه صرفاً به عنوان دوره زمانی میان دستگیری و معرفی نزد مقام قضایی دانسته و بدین ترتیب تعریف و تبیین حقوق متهم را ضروری ندانسته است و به وضوح می‌توان گفت، اهتمام چندانی به وضعیت فرد در این مرحله ندارد و بسیاری از تضمین‌های لازم را پیش بینی نکرده است . در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ به این خلاء پاسخ داده شده و قانونگذار به چاره‌اندیشی در این‌خصوص پرداخته و به برخی از حقوق فرد تحت‌نظر توجه کرده است سعی بر آن شده که مقرراتی مشابه حقوق فرانسه برای شخص تحت‌نظر پیش‌بینی شود اما به نظر می‌رسد تمامی ساز و کارهای قانونی، آنگونه که در قانون فرانسه و حقوق بسیاری از کشورهای دیگر وجود دارد، مدنظر نبوده است.یکی از ابزارهای تأمین کننده حقوق متهم تحت‌نظر ، اتخاذ قانونگذاری جهت برخورد قانونی با نقض کنندگان حقوق متهم می‌باشد که باید با ظرافت خاص مود توجه قرار گیرد. نکته دیگر اینکه، یکی از عواملی که باعث رعایت هر چه بیشتر حقوق متهم تحت‌نظر خواهد شد، بررسی قوانین کشورهای مختلف در این زمینه خواهد بود که منجر به پیشرفت این قوانین در عرصه حقوق بشر می‌شود.

با توجه به نتایج حاصل شده طی انجام تحقیق، موضوعات زیر جهت انجام پژوهش‌های جدید به محققان پیشنهاد می‌گردد.

۱. بررسی مرحله تحت‌نظر در قانون آیین دادرسی کیفری انگلستان
۲. بررسی نقش آموزش مجریان و مأموران در جهت حفظ حقوق شخص تحت‌نظر
۳. بررسی ضمانت اجرای کیفری و حقوقی حفظ حقوق شخص تحت‌نظر

منابع و مراجع

أ. کتاب ها

[۱] آخوندی، محمود آیین دادرسی کیفری سازمان و صلاحیت مراجع کیفری- چاپ هشتم، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جلد دوم،۱۳۸۲.

[۲] بوریکان، ژاک- سیمون، آن‌ماری،آیین دادرسی کیفری- مترجم؛ عباس تدین- تهران- انتشارات خرسندی،۱۳۹۱.

[۳] جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر، مقدمه‌عمومی‌علم‌حقوق- انتشارات کتابخانه گنج دانش،۱۳۷۶.

[۴] شاملو احمدی، محمدحسین، دادسرا و تحقیقات مقدماتی- چاپ اوّل- انتشارات دادیار.۱۳۸۳

[۵] زراعت، عباس- حاجی زاده، حمید- متولی‌جعفرآبادی، یاسر، قانون آیین دادرسی کیفری در نظم حقوق کنونی،چاپ سوم، انتشارات خط سوم.۱۳۸۸

[۶] فضایلی، مصطفی، دادرسی عادلانه(محاکمات کیفری بین‌المللی)- تهران- انتشارات شهردانش.۱۳۸۷

[۷] کشاورز، سیدمحمدعلی، آیین و رویه دادرسی کیفری با قوانین دیوان کیفری- چاپ اول- انتشارات ابن سینا،۱۳۴۸

ب. مقالات

[۱] آشوری، محمد- روح‌الله، سپهری- بررسی تطبیقی مرحله تحت‌نظر در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه- آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی(پژوهشها) - پاییز و زمستان ۱۳۹۲- شماره ۶.

[۲] حسین رضایی، زاکر- نگهداری تحت‌نظر در قوانین افغانستان و اسناد بین‌المللی حقوق بشر- ماهنامه تخصصی، حقوقی و فرهنگی عدالت، ۱۳۸۹(سال دوازدهم)- شماره ۱۳۸۹.

[۳] مقدسی، محمدباقر- رویکرد تطبیقی به معیارهای ناظر بر بازجویی پلیسی(با تأکید بر قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲)- فصلنامه کارآگاه-۱۳۹۳(سال هفتم)- شماره ۲۷-دوره دوم.

[۴] مؤذن زادگان، حسنعلی- تضمین حقوق متهم- مقاله اینترنتی-www.irannamaye.ir.